

Tilburg University

Levensbericht Bert Swart

Groenhuijsen, M.S.

Published in:
Levensberichten en herdenkingen 2013

Publication date:
2013

Document Version
Peer reviewed version

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Groenhuijsen, M. S. (2013). Levensbericht Bert Swart. In *Levensberichten en herdenkingen 2013* (pp. 105-109). Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

M.S. Groenhuijsen

Levensbericht prof.mr. A.H.J. Swart

Lieve Christine, beste Richard en Eric,
Dames en heren,

Bert Swart was een professor in de klassieke zin van het woord. Een geleerde. Een echte hooggeleerde zelfs. Iemand die het in alle opzichten van de inhoud moest hebben. Een man die nooit heeft kunnen wennen aan de verzakelijking van de universiteit. De academie was voor hem een werkplaats voor wetenschappers. Daarbij hoorde wat hem betreft geen enkele vorm van bureaucratie. Zoals een rechter spreekt door middel van zijn vonnis, zo spreekt de wetenschapper in zijn colleges en door zijn publicaties. Wat Bert Swart betreft dus liever geen uitvoerige verantwoordingssystemen, geen visitaties, geen strategisch gedrag om aan anderen duidelijk te kunnen maken hoe goed je eigenlijk wel bent in een vakgebied. Hij ging daarin zelfs zover, dat hij niet de man was om voortdurend een nauwkeurig cv bij te houden, waarop al zijn prestaties werden vermeld. Bert was geen carrière-tijger, die zijn erelijst voortdurend gebruikte om subsidies binnen te halen of om er anderen mee te imponeren. Eerlijk gezegd kostte het zelfs behoorlijk wat moeite om ter voorbereiding van deze herdenking – door tussenkomst van Christine – een fatsoenlijk cv op tafel te krijgen. Dat tekent al direct de opvallende bescheidenheid van deze in alle opzichten grote jurist.

Ik probeer in zijn geest te handelen door alleen enkele basale biografische gegevens te vermelden. Hij werd in 1941 in Heerhugowaard geboren. Na een rechtenstudie in Nijmegen en een verblijf van een jaar aan de universiteit van Poitiers werd hij in de jaren '60 assistent en later wetenschappelijk medewerker aan het Seminarium Van Hamel, bij prof. Enschedé, destijds een van de meest gezaghebbende strafrechtsjuristen van Nederland. In die periode werkte hij geduldig en volhardend aan zijn dissertatie. Uiteindelijk promoveerde hij in 1978, *cum laude*, op een monumentaal werk met als titel *De toelating en uitzetting van vreemdelingen*. Promotor was prof. Wim Duk. Met dit boek werd de toon voor zijn wetenschappelijk oeuvre gezet. Grondig, analytisch ijzersterk, zonder opsmuk, invloedrijk in wetenschap en praktijk. In 1980 werd hij benoemd tot hoogleraar straf- en strafprocesrecht aan het Willem Pompe Instituut van de Universiteit in Utrecht. Dat zou hij blijven tot 1996. Toen nam hij een enigszins opmerkelijke overstap naar de rechterlijke macht. Hij werd raadsheer in het Gerechtshof te Amsterdam. Daarnaast aanvaardde hij een benoeming als deeltijdhogleraar Europese strafrechtelijke samenwerking aan de Universiteit van Amsterdam. Intussen was hij in 1994 gekozen tot lid van de KNAW. Van 2003 tot 2006 was hij ad litem rechter in het International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia in Den Haag. Daarna werd hij nog benoemd tot voorzitter van de Kamer van eerste instantie van het Special Tribunal for Lebanon, maar deze belangrijke positie heeft hij als gevolg van gebrek aan gezondheid niet meer daadwerkelijk kunnen uitoefenen. Na een hevige ziekte overleed Bert Swart op 17 februari 2011.

Van groter belang dan deze uitwendige gegevens is de betekenis van het werk dat Swart tot stand heeft gebracht.

Het eerste wat opvalt is zijn grote veelzijdigheid. Bert Swart had een brede belangstelling. Is voor velen tegenwoordig het strafrecht en het strafprocesrecht al een vakgebied dat te groot is om geheel te overzien, bij Swart was dit pas een begin om aan zijn wetenschappelijke

nieuwsgierigheid te voldoen. Naast het strafrecht heeft hij zich namelijk indringend gemanifesteerd op het gebied van het vreemdelingen- en vluchtelingenrecht.¹ Zijn proefschrift had bijvoorbeeld betrekking op het vreemdelingenrecht. Op dat terrein gold hij lange tijd als pionier en als autoriteit.² Hoewel hij nooit een leeropdracht op dit gebied heeft gehad, wordt hij door kenners zelfs aangemerkt als een van de grondleggers van deze tak van de rechtswetenschap.³

Dan het strafrecht zelf. Bert Swart beheerste het strafrecht in al zijn onderdelen.⁴ Dat is knap. Maar wat hem werkelijk tot een groot geleerde heeft gemaakt is dat hij een nieuwe dimensie heeft toegevoegd aan de wijze waarop het strafrecht traditioneel werd beoefend. Die nieuwe dimensie kan in één trefwoord worden aangeduid als de internationalisering van de strafrechtspleging.⁵ Door die dimensie zo nadrukkelijk – en met zoveel succes – voorop te stellen in zijn wetenschappelijk werk kan zelfs worden gezegd dat Swart een van de zeer weinigen is die in de afgelopen decennia werkelijk school hebben gemaakt binnen de strafrechtswetenschap. Ik licht dat kort toe.⁶ Eerder dan anderen heeft Bert Swart het belang gezien van de internationalisering van het strafrecht. Hij heeft zich bezig gehouden met internationaal strafrecht in al zijn onderdelen en op het hoogste niveau. Hij heeft uitvoerig onderzoek verricht naar internationale rechtshulp, in het bijzonder het uitleveringsrecht, naar Europees strafrecht, naar het zogeheten Tribunalenrecht.⁷ En dat is nog lang niet alles.⁸ Het interessante is dat Swart op ieder van deze deelterreinen een heel eigen, originele, creatieve, hem kenmerkende benadering van de stof laat zien. Het grensoverstijgende strafrecht is misschien nog wel sterker en vanzelfsprekender dan het nationale strafrecht opgezet om op een slagvaardige manier de strijd aan te binden met de (zware en georganiseerde vormen van) criminaliteit. Swart heeft hier tegenwicht aan geboden. Hij heeft er consequent oog voor gehad dat de rechtsbescherming van het individu juist ook op deze terreinen gewaarborgd dient te zijn. Hij heeft er zijn wetenschappelijke leven lang voor gestreden dat ook hier de mensenrechten van staatsburgers hoog in het vaandel moeten worden geschreven. Dat is een idee dat voor de hand lijkt te liggen, maar uit de literatuur blijkt dat dit eerder een even vernieuwende als inspirerende gedachte is. De diepgravende aanpak van Swart heeft navolging gekregen door een groep van leerlingen die

¹ Als apart specialisme zou ook nog het omvangrijke terrein van de mensenrechten kunnen worden vermeld. Zie o.a. zijn publicaties: 'Rechten van de mens in de strafrechtspleging', *Delikt en Delinkwent* 1989, p. 554-572; en 'Human Rights and the Abolition of Traditional Principles', in: Albin Eser & Otto Lagodny (eds.), *Principles and Procedures for a New Transnational Criminal Law*, Freiburg im Breisgau 1992, p. 505-534; alsmede 'The European Convention on Human Rights and Criminal Justice in The Netherlands and the UK', in: Phil Fennell a.o. (eds.), *Criminal Justice in Europe. A Comparative Study*, Oxford 1995, p. 57-86 (met James Young).

² Zijn bibliografie omvat bijvoorbeeld vele tientallen annotaties bij rechterlijke beslissingen omtrent dit terrein tussen 1982 en 1994.

³ Kees Groenendijk en Constantijn Kelk, 'Bert Swart (1941-2011): aan zijn principes trouw', in *Nederlands Juristenblad* 2011, p. 679-681.

⁴ Zie bijvoorbeeld zijn imponerende lijst van niet minder dan 94 – vaak omvangrijke - annotaties in het gezaghebbende medium *Nederlandse Jurisprudentie*; alsmede zijn 18 rpyale annotaties in *Ars Aequi*.

⁵ Om een eerste indruk daarvan te verkrijgen wijs ik op zijn bijdrage 'Internationalisering van de strafrechtspleging', in: C. Kelk e.a. (red.), *Grenzen en mogelijkheden. Opstellen over en rondom de strafrechtspleging*, Nijmegen 1984, p. 112-129.

⁶ Zie ook mijn opmerkingen in *Delikt en Delinkwent* 2008, p. 1097.

⁷ Ik volsta met enkele kenmerkende voorbeelden. Ten eerste zijn oratie *De goede rechtsbedeling en internationale rechtshulp in strafzaken* uit 1983. Dan zijn handboek over *Nederlands uitleveringsrecht* uit 1986, dat een echte klassieker is geworden in de Nederlandse rechtsliteratuur. En ik noem zijn afscheidsrede *De berechting van internationale misdrijven* uit 1996, waarin opnieuw baanbrekende inzichten werden uitgewerkt.

⁸ Bert Swart zelf zou zeggen: "Maar er is meer". Deze lijfspreuk, waarin zijn drang naar diepgang treffend naar voren komt, is dan ook de titel van het *liber amicorum* dat hem werd aangeboden bij zijn vertrek van de Utrechtse universiteit. Zie C.H. Brants, C. Kelk, M. Moerings (red.), *Er is meer. Opstellen over mensenrechten in internationaal en nationaal perspectief*, Deventer: Kluwer 1996.

hem zelf van nabij aan het werk hebben gezien. Ik verwijs naar medewerkers als Andre Klip, Harmen van der Wilt en Goran Sluiter, die allen zelf hoogleraar zijn geworden en ieder op een hoog specialistisch niveau het gedachtegoed van hun leermeester een stap verder hebben gebracht. Hier zien we opnieuw en in volle omvang wat ik eerder aanstipte: Bert Swart, de man die geen enkele vorm van macht ambieerde, heeft een enorme invloed gehad op de wijze waarop grote aantallen juristen tegen het recht zijn gaan aankijken.

Die aandacht voor de internationalisering van het strafrecht, die hem in het laatste deel van zijn loopbaan zulke hoge en eervolle supranationale rechterlijke posities heeft opgeleverd, verdient een nadere beschouwing. Ik zou Bert Swart willen kenmerken als een intellectuele cosmopoliet. Hij was in geestelijk opzicht een wereldburger in hart en nieren. Hij kende de internationale literatuur op zijn vakgebied als geen ander. Eerder dan zijn vakgenoten begon hij frequent te publiceren in internationale tijdschriften en hij was een veelgevraagd auteur voor hoofdstukken in boeken die binnen het forum van penalisten hoog aanzien genoten.⁹ Hij werd bij deze activiteiten natuurlijk zwaar geholpen door zijn grote talenkennis. Hij drukte zich als vakman moeiteloos uit in het Frans, het Duits en het Engels. Ik voeg daaraan toe dat bij Bert Swart de internationale contacten geheel en totaal in het teken stonden van een verrijkende en louterende beoefening van de wetenschap. Iedere vorm van wetenschapstoerisme wees hij stellig van de hand. Reeds voordat het begrip grensoverschrijdend “netwerken” in zwang kwam, haakte Bert Swart af. Naar huidige maatstaven gemeten was hij fysiek zelfs niet zo vaak in het buitenland. Maar in woord en geschrift des te vaker. Hij was een internationalist die iedereen kende en door iedereen werd gekend. Wat dat betreft voldoet Bert Swart intellectueel geheel aan het signalement dat in 1869 werd opgetekend door Mark Twain: “Travel is fatal to prejudice, bigotry and narrow-mindedness.”

Inderdaad, als er iemand ruimdenkend was, dan was het Bert Swart. En dan bedoel ik ruimdenkend in Bommeliaanse zin: met een groot denkraam. In het verlengde hiervan was hij ook intrinsiek tolerant. Hoewel hij zelf beschikte over een set van diepgewortelde waarden die zijn wetenschappelijk werk beheersten, respecteerde hij ook de vakgenoten die vanuit andere oriëntatiepunten opereerden.¹⁰ Dat klinkt nu wellicht een beetje vanzelfsprekend, maar gedurende de jaren dat Swart aan Nederlandse universiteiten heeft gewerkt waren de vetes binnen de kringen van strafrechtshoogleraren niet van de lucht. Hij is daar nooit bij betrokken geraakt. Hij sprak over niemand kwaad en eigenlijk heb ik nooit een collega serieus iets onaardigs over hem horen zeggen. Dat komt volgens mij omdat iedereen het er over eens was

⁹ Zijn grote reeks publicaties in internationale toptijdschriften begon – voorzover ik heb kunnen nagaan – in 1978 en is tot het einde van zijn loopbaan doorgegaan. Uit de beginfase noem ik ‘Immunity, Exterritoriality and the Right of Asylum in The Netherlands’, *Revue Internationale de Droit Penal* 1978, p. 553-563 (met K. Helder en C.F. Ruter); en ‘Die Auslieferung von Folkerts, Wackernagel und Schneider’, *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft* 1979, p. 774-797. Uit de latere fase kunnen worden vermeld ‘Internationalized Courts and Substantive Criminal Law, in: Cesare P. Romano, Andre Nollkaemper en Jann K. Kleffner (eds.), *Internationalized Criminal Courts and Tribunals*, Oxford 2004, p. 291-316; en ‘Cooperation Challenges for the Special Tribunal for Lebanon’, *Journal of International Criminal Justice* 2007, p. 1153-1163. In de tussenliggende periode zouden tientallen andere artikelen kunnen worden opgevoerd.

¹⁰ Een goed voorbeeld is waarschijnlijk zijn bijdrage aan het rapport van de Commissie-Rommelink (1984-1986) over het onderwerp van de ‘Bedreigde getuige’. Bert was het niet eens met de aanbevelingen van de meerderheid van deze commissie. In plaats van uit de commissie te stappen, nam hij de ongebruikelijke en moedige stap om zijn principiële afwijkende standpunt in een ‘dissenting opinion’ aan het rapport toe te voegen.

dat Bert Swart een volstrekt integer wetenschapper was. En hij was een rechtvaardig mens. Geen allemansvriend, maar iemand die stond voor de zaken waarin hij geloofde.

De KNAW heeft alleen maar leden die uiterst intelligent zijn. Zo ook bij Bert Swart. Maar hij had net dat beetje meer dat slechts weinigen ten deel valt: Bert Swart was een wijs mens. In de verschillende necrologieën die naar aanleiding van zijn overlijden zijn verschenen, klinkt dan ook steeds dezelfde grondtoon door.¹¹ En die luidt: we zullen Bert Swart missen, als intellectueel compas, en als hartverscheurend aardig mens en collega.

¹¹ Zie naast de in voetnoot 3 genoemde bijdrage ook A.H. Klip, 'In memoriam A.H.J. Swart 1941-2011', *Delikt en Delinkwent* 2011, p. 327-334; Chrisje Brants, 'In memoriam Bert Swart', *Ars Aequi* 2011, p. 485-487; Th.A. de Roos, 'In memoriam Bert Swart', *Strafblad* mei 2011, p. 3; en Goran Sluiter, 'In Memoriam, Bert Swart', *Leiden Journal of International Law* 2011, p. 385-387.